

7. dokumentum

Mary Edith Durham levele a Balkán Bizottságnak az albán menekültek helyzetéről, 1911. június 11.

(MS 951 c.1/44. Special Correspondence, Edith Durham 1911–1922)

A Balkán Bizottság elnökének és tagjainak
Uraim!

A montenegrói határról, egy kunyhóból írok Önöknek, éppen látótávolságban attól a vidéktől, amelyet a török hadsereg feldúl, hogy elmondjam, az albán menekültek milyen iszonyú szükségét szenvednek, és hogy felhívjam Önöket a humánus nevében, tegyenek meg mindent, amit tudnak a nyomorúságuk enyhítésére. Mint ahogy az ismeretes néhányuknak, személyes tapasztalatom van az 1903-as macedóniai felkelés következményeiről. Biztosítom Önöket, hogy most a baj még annál is nagyobb, mint akkor.

Akkor maradtak olyan falvak, amelyek nem váltak a tűz martalékává, ezenfelül a felkelés a kukorica betakarítása után kezdődött s rendelkezésre állt bizonyos mennyiségű élelmiszer. De most a ropant hatékony török hadsereg elpusztít nemcsak minden házat, de levág és elpusztít minden szőlőt és gyümölcsfát, minden egyes szénaboglyát. Macedónia helyrehozható termékeny terület. Magas-Albánia nem volt szegény korábban. Most sívár pusztaság. Az összes nő és gyermek a Kastrati, Hoti, Gruda és Skrch törzsből³⁶ itt lelt menedéket, eltekintve azon kevesektől, akik bennégték a házaikban, lévén túl gyengék voltak elmenekülni. Így megmenekültek az erőszaktól, de most az éhezéssel néznek szembe. Ebben a körzetben 2144 fő van, míg egész Montenegróban körülbelül 20.000. Sokan a hegyoldalban lévő barlangokban és lyukakban szóródtak szét, míg a többiek akármilyen elérhető viskóban zsúfolódtak össze. Néhányuknak [olvashatatlan] sikerült elhozni a nyájukat, mert időben elmenekültek, azonban száj- és körömfájás ütötte fel a fejét közöttük, ami már a montenegrói állatokat is megfertőzte. A menekültek nagy részének semmije sincs, sokan rongyokba bugyolálták magukat, amiket alig tart össze valami.

Ha nem lenne Montenegró adománya, már nem élnének. A kukorica-fejadagokat Podgoricában osztják ki, a menekültek mennek el

³⁶ Az albán törzsekkel kapcsolatban vö. báró Nopcsa Ferenc: *A legsötétebb Európa*. (Vándorlások Albániában). Az Utazások Könyvtára, Budapest 1911.

értük. Ám Montenegró igen szegény vidék, a népe már így is nagy-lelkűen adakozott. A földművesek panasz nélkül megengedték, hogy egész idegen családokat szállásoljanak el náluk, amelyeknek a nyelvét sok esetben nem is beszélik. Azonban a montenegrói tartalékok szinte teljesen kifogytak. Mivel így áll a helyzet, az egy havi fejadag közel sem annyi, mint amennyit a macedóniai segélybizottság adott egy főnek egy hétre. Én mindent odaadok, amit csak megengedhetek, azonban ez csupán csepp a szükség óceánjában. Pár nappal ezelőtt egy gyermek halt éhen. Aznap este egy nő jött [olvashatatlan] és egy darabka kenyérért könyörgött a gyermekének. Mindannyian kimerültünk. Hacsak hamarosan segítség nem érkezik, a halálozási arány borzasztó lesz.

Őrlő félelem és rettegés uralkodik, miután kéthavi kemény harc után a török hadsereg átvágta magát a hegyeken és a Shala Shoshi, Dukagin és Pulati törzseket elvágta minden segítségtől, még azelőtt, hogy asszonyaiknak lett volna ideje elmenekülni. A rokonaik itt úgy hiszik, hogy meg fogják becsteleníteni őket, minthogy ez lett a sorsa minden egyes fiatal nőnek, aki eddig a csapatok karmai közé került.

Az ellenfél sebesültjeiről a törökök szokás szerint egyáltalán nem gondoskodtak. Egy sebesült férfit Kastratiban annak segélykiáltásai ellenére bennégettek egy házban, és géppuskát szegeztek barátai egy csoportjára, akik megpróbálták őt kiszabadítani.

A törökök minden lehetséges módon megszenteltetett templomokon töltötték ki a bosszújukat. A sereg célja – úgy tűnik – az volt, hogy gyökerestől kiirtsák a katolikusokat a területről. Amikor tavaly Szkutariban (Albánia)³⁷ voltam, az ifjútörök tiszték már azzal hancegtek, hogy pár év múlva az összes keresztényt rákényszerítik a ramadán megtartására és boltjaik pénteki zárva tartására. Úgy tűnik, megtartják a szavukat.

Ha az utak megjavítására csak a tizedét költenék annak az összegnek, amelyet a terület elpusztítására fordítanak, a béke és prosperitás uralma már beköszöntött volna. Az utak az egyetlen dolog, amiben a helyiek reménykedtek. Eddig kénytelenek voltak az idejük nagy részét

³⁷ A korszakban Scutari alatt az Adria partján fekvő albán város mellett Konstantinápoly egyik, az ázsiai oldalon fekvő negyedét is értették a kortársak, ráadásul a brit emlékezetben rendkívül fontos szerepet is kapott, hiszen a krími háborúban (1853–1856) elesett brit katonáknak ott alakítottak ki temetőt. Ma Isztambul Üsküdar nevű városrésze.

azzal tölteni, hogy kínkeservesen átküzdik magukat a sziklás ösvényeken Szkutariig, hogy eladjanak bizonyos árukat – kecskéket vagy [olvashatalan] a kukoricáért cserébe, amelyen élnek. Az „alkotmány” azonban, amiben oly sokat reménykedtek kezdettől fogva, csak elárulta őket. A per nélküli letartóztatások, valamint az ostoba és zsarnoki intézkedések sokasága lerombolt minden reményt és hitet.

A dolgok jelen állása szerint a felkelők egyik elkeseredett csoportja kijelentette, hogy a halál kívánatosabb, mintsem továbbra is török uralom alatt éljenek. A legnagyobb bátorsággal küzdöttek és még küzdenek most is a borzasztó túlerővel szemben – a kétségbeesettek bátorságával.

Ha a civilizált világ láthatná azt, ahogyan a törökök bevezetik a „reformokat” a birodalmukba, megrendülne. Ez Attila és hunjainak a reformja. Szégyen Európának. Szégyen a világnak. A „reform”, amely pusztaságot teremt, de békének hívja azt.

Ha nem is tudnak azon nyomban megszervezni egy nagyobb alapot, a humánus nevében felhívom Önöket, hogy azonnal küldjenek kisebb adományokat, amelyek legalább néhányak szenvedéseit enyhíthetik. De emlékeztetnem kell Önöket arra, hogy az egész letarolt körzetben nem vetettek és nem is vethettek kukoricát, és keveset vetettek Montenegróban is, mivel az összes épkézláb férfi az országban határőrként teljesít szolgálatot. A pusztítás mindennap folytatódik és a szükség egyre csak nő. Rövid időn belül, ha külföldi segítség nem érkezik, az albán nemzet nagy része el fog pusztulni. [Az albán] balkáni nemzet, így mint ilyen folyamodik a Balkán Bizottsághoz.

Podgoricában tervezek továbbra is maradni, ahova egy-két napon belül visszatérek, miután felkerestem a hegyeket és [a helyet], ahol a kórház és a segélymunka főhadiszállása található.

Kérem, oda válaszoljanak. A pénzt kifizethetik a Montenegrói Banknak, mely összeköttetésben áll a *Crédit Lyonnais*-vel. Podgoricában van egy fiókja.

És Isten szerelmére, küldjenek gyorsan segítséget! A macedóniai felkelések alkalmával európai tüntetésekre került sor és a pusztítást megállították. Ha bármilyen politikai befolyásuk van, szervezzenek tüntetést azonnal, és emlékeztessék mindazokat, akik nincsenek tudatában a jelenlegi helyzetnek, hogy „az ifjútörök [végtére is] az öreg török fia”!

Uraim, őszinte hívük, M. Edith Durham

Ui. Június 12. Épp visszatértem a menekültek látogatásáról a hegyekből. Már abba az állapotba kerültek, hogy genyőteleveleket³⁸ darabolnak, csalánt főznek és forralnak fel petróleumos kannákban. Az éhezés és betegség felütötte a fejét. 500 család van a csupasz hegyoldalon. Néhány naponta szakadó eső zúdul le, s az átázott és nyomorúságos teremtmények élelemért könyörögnek. Siessenek vagy túl késő lesz [eredetiben kétszer aláhúzva]!

8. dokumentum

A Balkán Bizottság memoranduma (1912)

(MS 951 c. 24/5, Balkan Committee – Miscellaneous – 1.)

A Balkánon kitört általános háború szükségessé teszi, hogy kifejezzék nézeteiket a jelenlegi válsággal kapcsolatban azok, akik érdekelték európai Törökország lakosságának a jólétében.

A Balkán Bizottság 1903-as megalakulása óta annak szentelte magát, hogy a szóban forgó népek számára elviselhető életkörülményeket teremtsen. Felhívta a figyelmet a berlini szerződés 23. cikkelye révén jogos követelésükre és emlékeztetett Nagy-Britannia különleges felelősségére, amelyet a San Stefanó-i béke érvénytelenítésében játszott főszerepével vállalt magára. Ez az az egyezmény, amelyet ha végrehajtanak, felszabadította volna az egész területet, mely azóta agitáció, zűrzavar és mészárlás helyszíne volt.

A Bizottság – fenntartva azt, hogy a hatalmaknak kötelességük a Portát a balkáni államok segítsége nélkül is reformok bevezetésére kényszeríteni – következetesen törekedett a háború elkerülésére. Körültekintően óvakodott minden olyan megnyilatkozástól, amely arra bátoríthatta volna a [balkáni] államokat, hogy ezen agresszív cselekedetek révén az együttérzésünkre számítsanak. Ugyanakkor újra és újra rámutatott: ha nem tudják a reformokat kierőszakolni, abból elkerülhetetlenül háború következik. Az elmúlt néhány nap eseményei bebizonyították ennek a jóslatnak az igazságát és kellően igazolták a Bizottság álláspontját.

³⁸ Más néven fehér aszfodélosz (*Asphodelus albus*), a fűfélék családjába tartozó évelő növényfaj. Elsősorban a mediterrán vidéken őshonos, gyökérgumójának fogyasztása az ókor óta ismert.